

**НАЗВА ДИСЦИПЛІНИ:
МОВИ СВІТУ: ХАРАКТЕРИСТИКА, ПІДСТАВИ КЛАСИФІКАЦІЇ**

Дисципліни за вільним вибором аспіранта

ВИКЛАДАЧ:

Ігор Зенонович Бурковський, кандидат філологічних наук

E-mail: 2201@i.ua

ЗАГАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ: 3 кредити ECTS

Заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів)

Самостійна робота слухачів курсу: 60 год.

Форма підсумкового оцінювання: залік.

АНОТАЦІЯ

Курс дає значно багатшу й досконалішу порівняно з аналогічними розділами вишівської програми з загального мовознавства інформацію про сукупність мов нашої планети в лінгвогеографічному, соціолінгвістичному, типологічному аспектах – як у синхронії, так і в діяхронії, про лінгвогенетичні спільноти різних рівнів (мовні родини, групи й т. ін.). Передбачено ознайомлення з найактуальнішими проблемами й найпереводішими досягненнями мовознавства (переводісам порівняльно-історичного) у зв'язку з розбудовою класифікації мов світу.

МЕТА І ЗАВДАННЯ

Основна мета – формування теоретичних знань з лінгвістичної таксономії (серед іншого з характеристиками її об'єктів у синхронії й діяхронії) та пов'язаних з нею аспектів генетичної лінгвістики та інших царин мовознавчої науки, розвиток навичок і вмінь фахової діяльності (переводісам науково-дослідної роботи) на базі отриманих знань.

Завдання – розширити й удосконалити знання аспірантів про мови світу та їх спільноти, про види класифікації мов, насамперед найголовніший – генеалогічний, про методологію та практику дослідження міжмовної спорідненості, історію та сучасний стан цієї галузі лінгвістики, про основні напрями, проблеми та перспективи сучасного генетичного мовознавства та лінгвістичної таксономії; розвинути вміння та навички чіткого логічного мислення, свідомого засвоювання навчального матеріалу, науково-дослідної роботи; практичного застосування певних методів і процедур лінгвістичного дослідження, усного та письмового фахового мовлення; забезпечити засвоєння відповідної термінології; виробити здатність об'єктивно й критично оцінювати різні погляди на проблемні питання; сприяти активації творчого мислення, евристичних чинників.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ, МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ І ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ

Результати навчання	Методи викладання та навчання	Форми оцінювання
Набуття та вдосконалення знань про – основні мовні спільноти планети (надродинного рівня, родини, групи (для індоєвропейської та деяких інших родин)); – історію вивчення міжмовної спорідненості й розбудови генеалогічної класифікації мов; – історію та сучасні досягнення	Лекційні заняття з елементами зворотного зв'язку. Семінарські заняття в переважному режимі діалогу та полілогу. Самостійна робота аспірантів.	Поточний контроль, підсумковий контроль.

<p>лінгвістичної таксономії загалом і генеалогічної класифікації мов зокрема;</p> <p>– дискусійні пункти в царині лінгвогенетичних досліджень та класифікації мов, перспективи подальших досліджень.</p>		
<p>Розвиток творчого критичного мислення, навичок дослідницької та творчої фахової праці, фахової комунікації. Удосконалення вмінь коректно оперувати відповідними базовими категоріями в науковому дискурсі, правильно й ефективно розшукувати, упорядковувати, оцінювати й використовувати потрібну інформацію.</p>	<p>Семінарські заняття. Самостійна робота аспірантів. Підготовка доповідей та письмових робіт, участь у їх обговоренні.</p>	<p>Поточний контроль. Підсумковий контроль.</p>
<p>Підвищення академічної культури.</p>	<p>Підготовка доповідей (виступів) та письмових робіт, участь у дискусіях (діалогах) на семінарських заняттях.</p>	<p>Поточний контроль.</p>

ЗМІСТ КУРСУ

Вступне слово

Курс покликаний систематизувати та істотно поглибити знання аспірантів про мови світу та лінгвістичну таксономію.

У ході опанування курсу аспіранти вчаться застосовувати набуті знання та навички у власних дослідженнях, опрацьовувати сучасні лінгвістичні джерела, оцінювати й систематизувати одержані відомості, робити обґрунтовані, логічно коректні висновки й узагальнення.

Лекційні та практичні заняття передбачають дискусії й обговорення наукових проблем, висвітлюваних у курсі та пов'язаних тією чи іншою мірою з дисертаційними дослідженнями аспірантів.

Тематичний план

№ з/п	Теми занять	Кількість годин
Лекція 1	<p>Вступ до курсу (пролегомена). Близька міжмовна спорідненість</p> <p>Вступні роз'яснення. Мовне розмаїття планети. Системи класифікації мов світу, значення генеалогічної класифікації, підстави її формування, розбудови та вдосконалення, взаємозв'язок генетичних і типологічних даних, взаємодія генетичних і ареальних (контактних) чинників. Мови як системи ідіомів і як члени лінгвогенетичних спільнот; поняття міжмовної спорідненості. Близька (очевидна) міжмовна спорідненість. З історії вивчення міжмовної спорідненості. Класифікація мов на підставі їх очевидної спорідненості.</p>	2 години
Лекція 2	<p>Східнослов'янські мови</p> <p>Українська мова в її лінгвогенетичних та ареальних зв'язках. Східнослов'янська мовна спільнота (загальна характеристика). Основні характеристики східнослов'янських мов (лінгвогеографічні, лінгвістичні, соціолінгвістичні). Проблеми вивчення історії східнослов'янських мов, питання їх генетичної єдності, проблема т. зв. давньоруської мови.</p>	2 години
Лекція 3	<p>Слов'янські мови</p> <p>Слов'янська мовна група (загальна характеристика). Основні характеристики західно- та південнослов'янських мов (лінгвогеографічні, лінгвістичні, соціолінгвістичні). Слов'янські мови як лінгвогенетична спільнота. Проблеми вивчення історії слов'янських мов та їх класифікації.</p>	2 години
Семинар 1	<p>Слов'янські мови</p> <p>Основні характеристики східно-, західно- та південнослов'янських мов. Слов'янські мови як лінгвогенетична спільнота. Проблеми вивчення історії слов'янських мов та їх класифікації.</p> <p><i>Індивідуальне завдання 1:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з науковою літературою.</p>	2 години
Лекція 4	<p>Неблизька (неочевидна) міжмовна спорідненість та її вивчення. Індоевропейська мовна спільнота</p> <p>Виявлення й вивчення неблизької (неочевидної) мовної</p>	2 години

	спорідненості, класифікація мов на її підставі. Постанова й еволюція поняття (лінгвістичного таксона) індоєвропейської мовної родини як маркер магістральної течії порівняльно-історичного мовознавства. Загальна характеристика індоєвропейських мов у синхронії та діяchronії.	
Лекція 5	Підрозділи індоєвропейської мовної родини (групи та об'єднання) Вимерлі спільноти індоєвропейських мов (анатолійські й тохарські мови, «Rest- und Trümersprachen»). Кельтські мови, албанська мова, грецька мова, вірменська мова. Об'єднання індоєвропейських мов: індо-іранське, балто-слов'янське.	2 години
Семинар 2	Індоєвропейські мови (1) Історія вивчення індоєвропейських мов. Вимерлі індоєвропейські мови. Балто-слов'янське та індо-іранське об'єднання. Кельтські мови, албанська мова, грецька мова, вірменська мова. <i>Індивідуальне завдання 2:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з науковою літературою.	2 години
Лекція 6	Германська та романська групи індоєвропейських мов у синхронії й діяchronії. Індоєвропейські перспективи Германські мови. Італійська група та її еволюція (романські мови, креольські мови на романській основі). Актуальні проблеми індоєвропейстики (на завершенні розділу).	2 години
Семинар 3	Індоєвропейські мови (2) Германські мови. Італійська група та її еволюція (романські мови, креольські мови на романській основі). Актуальні проблеми та перспективи індоєвропейстики. <i>Індивідуальне завдання 3:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з науковою літературою.	2 години
Лекція 7	Уральська, афразійська, північнокавказька та картвельська мовні родини. Алтайські мови Уральська та афразійська лінгвогенетичні спільноти, питання їх кваліфікації, складу та внутрішнього членування. Північнокавказькі та картвельські мови. Алтайські мови (тюркська, монгольська, тунгусо-маньчжурська родини) спільнота, історія цього поняття.	2 години
Лекція 8	Мовні родини Південно-Східної Азії та Океанії Китайсько-тибетські мови. Дравідські мови. Австралійські мови. Австронезійські мови. Тайські мови. Андаманські мови.	2 години
Семинар 4	Неіндоєвропейські мови (1) Уральська та афразійська лінгвогенетичні спільноти. Північнокавказькі та картвельські мови. Алтайські мови. Китайсько-тибетські мови. Дравідські мови. Австралійські мови. Австронезійські мови. Тайські мови.	2 години
Лекція 9	Аборигенні мови Африки, Америки, Австралії, Нової Гвінеї Лінгвістична панорама африканського континенту. (Негро)африканські мови. Койсанські мови, їх специфіка порівняно з рештою мов світу. Мови американських аборигенів (амеріндські мови), проблема їх генетичної єдності. Австралійські аборигенні мови. Папуаські мови, специфіка їх класифікації. «Расово-континентальні» мовні спільноти – лінгвогенетичні чи суто	2 години

	лінгвогеографічні (ареальні) поняття?	
Лекція 10	Мови світу: єдність у розмаїтті. Віддалена спорідненість мов Віддалена (міжродинна) спорідненість мов, проблеми її встановлення та вивчення. Проблеми та перспективи побудови надродинних мовних об'єднань різних рівнів. Ностратичне надродинне об'єднання, історія, сучасний стан та значення ностратики. Єдність мов людства, її аспекти й підстави.	2 години
Семінар 5	Неіндосвропейські мови (2). Віддалена мовна спорідненість Аборигенні мови Африки, Америки, Австралії, Нової Гвінеї. Віддалена (міжродинна) спорідненість мов. Проблеми та перспективи побудови надродинних мовних об'єднань різних рівнів.	2 години

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Форми оцінювання	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
Робота на практичному занятті	5	2	10
Індивідуальне письмове завдання	3	20	60
Презентація дослідницької роботи на підсумковій науковій конференції	1	25	25
Участь в обговоренні доповідей	1	5	5
Разом:			100

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання успішності студента за кожним із запланованих видів робіт здійснюється у відповідності до таких критеріїв:

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Презентація дослідницької роботи на підсумковому семінарі	21–25	Презентацію дослідницької роботи підготовлено й виголошено вчасно. Доповідь структурована, логічна, містить елементи проблемного підходу. Доповідач демонструє володіння матеріалом, нормами сучасної української літературної мови, комунікативними компетенціями, потрібними для ефективної взаємодії з аудиторією, захисту положень наукової роботи та обговорення досліджень колег.
	15–20	Доповідь підготовлено й виголошено вчасно, але без дотримання тих чи тих вимог, викладених вище.
	1–14	Доповідь підготовлено із запізненням та/або вона містить прогалини й помилкові твердження. Доповідач не демонструє належного підготування та/або не готовий відповідати на змістовні запитання.
Участь в обговоренні доповідей	4–5	Аспірант ставить змістовні запитання, висловлює аргументовані зауваження, бере участь у дискусії.
	1–3	Аспірант ставить запитання, але не висловлює аргументованих зауважень та/або не бере участі в дискусії.

Індивідуальне письмове завдання	20	Роботу виконано і подано вчасно; автор демонструє розуміння сучасних вимог до змісту й структури наукової статті, знання норм української літературної мови, способів передавання чужого мовлення, оформлення цитат; виклад є логічним, точним. Роботу оформлено відповідно до вимог.
	10–19	Роботу виконано і подано вчасно; автор демонструє достатню обізнаність із сучасними вимогами до змісту й структури наукової статті, способів передавання чужого мовлення, оформлення цитат, однак у тексті порушено деякі норми української літературної мови, є стилістичні вади, зокрема багатослів'я.
	1–9	Роботу виконано і подано вчасно. Автор демонструє достатню обізнаність з матеріалом, однак у роботі не дотримано всіх вимог до змісту й структури наукової статті, є значна кількість мовних помилок різного характеру, бракує логічності викладу.
	0	Завдання не виконане у визначений викладачем термін або містить плагіат.

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Екзамен	Залік
91–100	A (відмінно)	Відмінно	Зараховано
81–90	B (дуже добре)	Добре	
71–80	C (добре)		
66–70	D (задовільно)	Задовільно	
60–65	E (достатньо)		
30–59	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)	Незадовільно	Не зараховано
1–29	F (неприйнятно – з обов'язковим повторним курсом)		

Мінімальний пороговий рівень оцінки за роботу в семестрі (допуск до екзамену) становить 30 балів. У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче від 29 балів) аспірант зобов'язаний повторно вивчити дисципліну. У разі отримання оцінки «незадовільно» аспірант має право на два перекладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перекладання може бути лише «достатньо». Замість перекладання комісії аспірант може обрати повторне вивчення дисципліни.

ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань та загалом освітньо-науковий процес мають відповідати вимогам «Положення про академічну доброчесність наукових співробітників та здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України» (затверджене на засіданні вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України 28 листопада 2019 р. (протокол № 9)).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Базові

а) періодичні та серійні видання

Вопросы языкового родства / Journal of Language Relationship (журнал) www.jolr.ru

Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. М, 1981–1991.

Языки Азии и Африки.

Языки мира.

Cambridge Language Surveys.

Mother Tongue (Journal of the Association for the Study of Language in Prehistory).

Routledge Language Family Series.

б) монографії та збірники

Бирнбаум Х. Праславянський язык. – М., 1987.

Булаховський Л. А. Питання походження української мови. – К., 1956 (або: Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах. Т. 2. – К., 1977. – С. 9–216).

Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1966.

Герценберг Л. Г. Краткое введение в индоевропеистику. СПб., 2010.

Иллич-Свитыч В. М. Опыт сравнения ностратических языков. Т. 1–3. – М., 1971–1984.

Ковалів П. Вступ до історії східнослов'янських мов. – Нью Йорк, 1970. 159 с..

Ковалів П. Основи формування української мови в порівнянні з іншими східнослов'янськими мовами. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1958.– 240с.

Красухин К. Г. Введение в индоевропейское языкознание. – М., 2004. – 320 с.

Мельничук А. С. О всеобщем родстве языков мира / А. С. Мельничук // Вопросы языкознания. – 1991. – № 2. – С. 27–42; № 3. – С. 46–65.

Мосенкіс Ю. Л. Деякі питання вивчення далеких генетичних зв'язків української мови. – К., 1996. – 78 с.

Мосенкіс Ю. Л. Теоретичні аспекти поглибленого діахронічного дослідження основної лексики. – К., 1997. – 208 с.

Семерень О. Введение в сравнительное языкознание. – М., 2002.

Семчинський С. В. Вступ до порівняльно-історичного мовознавства (на матеріалі індоєвропейських мов). – К., 2002. – 174 с.

Теоретические основы классификации языков мира / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Наука, 1980.

Теоретические основы классификации языков мира. Проблемы родства / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Наука, 1982.

Чучка П. П. Вступ до слов'янської філології. Ч. 1–2. – К., 1988–1989.

Campbell L., Poser W. J. Language Classification : History and Method. – Cambridge University Press, 2008.

– 536 p.

Bomhard A. R. A Comprehensive Introduction to Nostratic Comparative Linguistics: With Special Reference to Indo-European. Vol. 1–3. – Charleston, SC, 2014. <https://independent.academia.edu/AllanBomhard>

Dolgopolsky A. Nostratic Dictionary. – [Cambridge, UK]: McDonald Institute for Archaeological Research, 2012 <http://www.dspace.cam.ac.uk/handle/1810/24408>

Meier-Brugger M. Indo-European Linguistics. – Walter de Gruyter, 2003.

Shevelov G. The Prehistory of Slavic. – Heidelberg, 1964.

Sussex R., Cubberley P. The Slavic Languages. – Cambridge (UK), 2006. – 638 p.

The Slavonic languages / ed. By Comrie B. & Corbett G.G. – L. & NY: Routledge, 1993. – 1078 p.

Додаткові

Андреев М. Д. Типологія ранньоіндоєвропейської прамови // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 30–39.

Бурковський І. З. Етимологія і лінгвогенеза (про значення етимологічних принципів О.С. Мельничука) // Мовознавство. – 2001. – №6. – С.84–92.

Бурковський І. З. Сучасні проблеми встановлення віддалених генетичних зв'язків слов'янських мов // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : Пам'яті академіка Леоніда Булаховського : 36. наук. пр. (Ювілейний випуск до 120-річчя з дня народження). – К., 2008. – С. 18–23.

Бурлак С. А., Старостин С. А. Сравнительно-историческое языкознание: Учебник для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2005. — 432 с.

Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. – Тбилиси, 1984.

Долгопольский А. Б. — Гипотеза древнейшего родства языковых семей северной Евразии с вероятностной точки зрения // Вопросы языкознания. – 1964. – № 2. – С. 53–63.

Иванов Вяч. Вс. Генеалогическая классификация языков и понятие языкового родства. – М., 1954.

Климов Г. А. Основы лингвистической компаративистики. – М.: Наука, 1990. – 168 с.

Мельничук О. С., Коломієць В. Т. Глибинні етимологічні зв'язки в лексиці слов'янських мов // Слов'янське мовознавство: Доп. на XI Міжнар. з'їзді славістів. – К., 1993. – С. 98 – 112.

Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. – Вид. 2, доп. – Прага, 1927.

Старостин С. А. Труды по языкознанию. – М., 2007. – 924 с.

Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова? – К., 1994.

Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови. – Х., 2002.

Australian languages : Classification and the comparative method / Bower C., Koch H. (eds.). – Amst.: John Benjamins, 2004.

Feeney M. E. Can proto-languages have dialects? A critique of recent Russian approaches to the historical reconstruction of Proto-Slavic.– University of Kansas, 2003.

Greenberg J. H. Genetic Linguistics. – Oxford University Press, 2005. – 422 p.

Mallory J. P., Adams D. Q. The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World. – Oxford University Press, 2006. – 731 p.

Swadesh M. The origin and diversification of language. – London, 1972.

The Handbook of Historical Linguistics / ed. by B. D. Joseph & R. D. Janda. – Blackwell Publishing Ltd, 2003. – 881 p.

Електронні мережеві ресурси

<https://www.academia.edu>

<https://www.researchgate.net>

<http://starling.rinet.ru/>

<http://altaica.ru/>

Затверджено на засіданні
вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
3 вересня 2020 р. (протокол № 5)